

**PEMIKIRAN ABANG YUSUF PUTEH TERHADAP
BUDAYA *ONDOR RARAT* MASYARAKAT
MELAYU SARAWAK**

*THE THOUGHT OF ABANG YUSUF PUTEH
TOWARDS THE *ONDOR RARAT* CULTURE MALAY
OF SARAWAK*

**Awang Kasmurie Awang Kitot
Arba'iyah Mohd Noor**

Jabatan Sastera
Fakulti Sastera dan Sains Sosial
Universiti Malaya

Abstrak

Makalah ini berkaitan dengan pemikiran Abang Yusuf Puteh terhadap budaya *ondor rarat* masyarakat Melayu Sarawak melalui penulisan beliau terhadap masyarakat Melayu pesisir di Sarawak. Corak kehidupan di kawasan perkampungan Melayu yang miskin di Kalaka, Saratok, Sarawak banyak mendedahkan beliau pada sikap negatif masyarakat Melayu di pesisiran. Pengalaman menjawat beberapa jawatan penting dalam kerajaan negeri sering mendekatkan beliau kepada pelbagai kelompok masyarakat. Di samping itu, perkhidmatan beliau dalam dua zaman pentadbiran yang berbeza menjelaskan lagi dilema yang dihadapi oleh masyarakat Melayu Sarawak dalam mengecapi kemajuan, iaitu ketika pentadbiran Koloni British pada 1946-1963 dan setelah pembentukan Malaysia pada 16 September 1963. Setelah bersara, beliau banyak menulis tentang masyarakat Melayu Sarawak lebih-lebih lagi yang berkisar tentang soal kemiskinan masyarakat Melayu. Sikap negatif yang sering menjadi tunjang dalam kehidupan seharian masyarakat dikaitkan kepada punca kesukaran kehidupan yang dihadapi oleh orang Melayu. Dalam kajian ini, sikap negatif yang dikenali sebagai *ondor rarat* yang menjadi pemangkin kepada kemunduran masyarakat Melayu Sarawak akan diperjelaskan. Kajian ini merupakan kajian kualitatif yang berdasarkan dua kaedah, iaitu kaedah kepustakaan dan kaedah analisis teks. Objektif kajian ini adalah untuk menjelaskan pemikiran Abang Yusuf Puteh terhadap sikap negatif masyarakat Melayu Sarawak. Hasil

kajian ini mendapati bahawa sikap negatif masyarakat Melayu Sarawak mampu mengekang orang-orang Melayu daripada mencapai kemajuan. Sikap yang boleh memundurkan masyarakat perlu ditransformasi demi kemajuan orang Melayu Sarawak. Hal ini demikian kerana kemunduran terus menjadi identiti di kalangan masyarakat Melayu Sarawak yang terkesan daripada sikap-sikap negatif yang tidak selari dengan perkembangan dunia dewasa ini. Kesenambungannya, perubahan harus diperkasa terhadap sikap orang Melayu supaya amalan ini tidak terus mengongkong pemikiran masyarakat dalam usaha untuk menjadi masyarakat yang progresif dan dinamik.

Kata kunci: Pemikiran, Ondor Rarat, Sikap, Masyarakat Melayu Sarawak.

Abstract

This article relates to the thought of Abang Yusuf Puteh towards the ondor rarat culture of Sarawak Malay community through his writings of the Malay community in the central area of Sarawak. The pattern of life in rural areas are poor Malays in Kalaka, Saratok, Sarawak has exposed him to a negative attitude in the coastal community. Experience in important positions in the state government brought him to a variety of community groups. In addition, his service in the administration of two different ages illustrate the dilemma faced by the Sarawak Malay community in achieving progress, during the administration of the British Colony from 1946-1963 and after the formation of Malaysia on 16 September 1963. After his retirement he wrote a lot about the Sarawak Malay community even more immersed poverty in the Malay community. Negative attitudes that are often rooted in the daily lives of people linked to the cause of the difficulties of life faced by the Malays. In this study, negative attitudes known as ondor rarat is the catalyst for the decline of the Malay community in Sarawak will be clarified. This study is a qualitative study based on two methods, namely the method of literature and method of text analysis. Therefore, the objective of this study was to clarify the thought of Abang Yusuf Puteh towards the negative attitude of the Malay community in Sarawak. The results of this study showed that the negative attitude of the Malay community in Sarawak can constrain the Malays to achieve the progress. Therefore, the attitude needs to be transformed for the progress of the Malays in Sarawak. Continuity, the change must be strengthened against the attitude of the Malays so this

practice is not directly impede people's minds in order to be a progressive and dynamic society.

Keywords: *Thought, Ondor Rarat, Attitude, Sarawak Malay Community.*

Pengenalan

Pendudukan Jepun pada tahun 1941 di Sarawak telah mengakhiri zaman pemerintahan regim Brooke setelah memerintah selama 100 tahun, bermula dari 1841 sehingga 1941. Ketika pentadbiran regim Brooke, hanya sedikit sahaja sumbangan yang telah diberikan kepada orang-orang Melayu di Sarawak. Penumpuan dan keistimewaan hanya diberikan kepada golongan pembesar Melayu Perabangan sahaja, terutama dalam bidang politik sedangkan bidang ekonomi diberikan secara eksklusif kepada masyarakat Cina (Pringle 1970). Manakala majoriti orang-orang Melayu yang lain terus dirundung kemiskinan, terutamanya orang-orang Melayu di kawasan pesisiran. Terkesan daripada pembangunan sosial yang terbiar dan tidak diberi perhatian mengakibatkan masyarakat Melayu sukar untuk bangkit walaupun setelah pembentukan Malaysia pada 16 September 1963. Lantaran itu, pemikiran orang-orang Melayu terus dibelenggu oleh sikap kemunduran dan sukar untuk bergerak bagi mencapai kemajuan seperti kaum-kaum yang lain. Sikap yang sentiasa dibayangi oleh pandangan negatif yang dikenali sebagai *ondor rarat* ini mengakibatkan kehidupan orang-orang Melayu terus terkongkong dan mundur.

Oleh yang demikian, perubahan dan transformasi minda perlu dilakukan oleh masyarakat Melayu Sarawak sekiranya ingin mencapai kemajuan dan memecahkan tembok kemiskinan yang terus mencitrakan identiti diri mereka. Atas kesedaran ini, maka Abang Yusuf Puteh dengan nada yang berani menyuarakan tentang sikap negatif orang-orang Melayu Sarawak dan menyeru agar perubahan yang drastik perlu dilakukan demi kemajuan dan kejayaan orang-orang Melayu di negeri ini. Penjelasan mengenai sikap negatif di kalangan masyarakat Melayu Sarawak akan menjadi fokus kepada perbincangan ini melalui perspektif pemikiran Abang Yusuf Puteh.

Sorotan Kajian

Dalam konteks pensejarahan Sarawak, kebanyakan kajian yang dilakukan oleh pengkaji-pengkaji yang menelusuri sejarah Sarawak lebih tertumpu kepada bidang dan tema tentang perkembangan politik (Chu Chi Hung 1974, Habib Bughiba 2011, Faisal S Hazis 2012), ekonomi (Awang Hapeni 1990/1991) dan sosial (Harrison 1970, Lockard 1987, Ishikawa 1998, Hashim Fauzy 2013) berbanding aspek pemikiran. Perkara ini semakin jelas apabila pemikiran budaya masih belum mendapat perhatian sewajarnya. Kajian yang berkaitan dengan pemikiran tokoh tempatan terhadap budaya masyarakat yang meliputi amalan dan nilai serta impaknya kepada orang-orang Melayu Sarawak yang dipaparkan dengan jelas menerusi tinta pena masih lagi tidak diperah untuk mendapatkan patinya secara mendalam.

Walau bagaimanapun, terdapat beberapa pengkaji tempatan Sarawak yang melakukan kajian terhadap pemikiran tokoh Melayu tempatan di Sarawak, iaitu Dayang Nuralam Awang Raini (2001), Nordi Achie (1999, 2003) dan Abdul Razak Abdul Kadir (2007). Namun, pemikiran tokoh-tokoh tertentu seperti Abang Yusuf Puteh terhadap budaya masyarakat Melayu Sarawak seolah-olah dilupakan, sedangkan sumbangan kajian atau penulisannya dalam bidang ini amat bermakna dan amat besar sumbangannya serta perlu diketengahkan dan dikaji dengan lebih mendalam. Hal ini disebabkan Abang Yusuf Puteh banyak memaparkan realiti kehidupan masyarakat Melayu Sarawak yang terkongkong akibat budaya yang dimanipulasikan sehingga sukar untuk melakukan perubahan dan transformasi. Penjelasan yang terbatas dan tidak diberi perhatian sewajarnya menyebabkan sesuatu penulisan atau kajian yang bermakna tidak dijelaskan secara terperinci untuk melihat kesan dan akibat kerencatan budaya dalam kehidupan masyarakat Melayu di Sarawak, terutamanya selepas mencapai kemerdekaan dan bersama-sama membentuk Persekutuan Malaysia yang merdeka pada 16 September 1963. Oleh yang demikian, kajian yang lebih terperinci perlu dilakukan bagi mencerakinkan permasalahan dan faktor yang mendorong kepada kemunduran serta kemiskinan masyarakat Melayu Sarawak.

Penulisan yang menyentuh perihal sosio dan budaya masyarakat Melayu di Sarawak dapat dilihat dalam Ishikawa (1998), Harisson (1970),

Margaret Brooke (1986) dan Awang Hasmadi Awang Mois (1998). Walau bagaimanapun, tidak ada satu pun yang memberi penjelasan mengenai persoalan mengapakah budaya masyarakat Melayu yang diamalkan sejak turun-temurun tidak mendatangkan kemajuan kepada masyarakat Melayu. Memandangkan masyarakat Melayu Sarawak mengamalkan budaya yang membawa kemunduran itu secara berterusan, ianya didapati tidak mengalami transformasi sejajar dengan perkembangan semasa. Oleh sebab minat pengkaji-pengkaji yang terdahulu terhadap pensejarahan Sarawak lebih banyak terarah kepada perkembangan politik Sarawak, maka hal ini menjadi alasan nyata perbincangan aspek budaya masyarakat Melayu tidak diberi perhatian yang sewajarnya. Hal ini membuktikan bahawa pengkaji-pengkaji sejarah Sarawak tidak mengambil berat terhadap pemikiran budaya masyarakat Melayu kerana aspek ini tidak memberi impak yang besar terhadap kemajuan masyarakat berbanding aspek politik dan ekonomi sehingga mengabaikan kepentingan aspek ini untuk dibincangkan dengan lebih ilmiah.

Merujuk kepada beberapa penulisan pengkaji tempatan seperti Mohd Rakawi Yusof (1987), Nordi Achie (1999, 2003) dan Abdul Razak Abdul Kadir (2007), telah memberikan fokus kepada pemikiran dari aspek budaya masyarakat Melayu di Sarawak secara umum, iaitu hanya menyentuh dari aspek reaksi dan interpretasi pandangan terhadap budaya masyarakat Melayu Sarawak. Kajian-kajian tersebut tidak mendiskusikan dengan mendalam dan terperinci tentang aspek pemikiran terhadap kesan dan akibat kerencatan budaya dalam masyarakat Melayu (Noakes, 1954; Mohammed Yusuf Shibli, 1950; Page, 1968 dan Abang Yusuf Puteh, 1964 & 2008).

Lanjutan daripada itu, terdapat satu kajian sahaja yang menjadikan karya Abang Yusuf Puteh sebagai sebahagian daripada sumber rujukan, iaitu kajian tentang kemiskinan dan kemunduran masyarakat Melayu di Sarawak. Kajian ini dilakukan oleh Azri Nor Abdul Rahman pada tahun 1998. Hasil dapatan kajian mendapati bahawa kemiskinan yang dialami oleh masyarakat Melayu di Sarawak lebih banyak dipengaruhi oleh keadaan politik semasa. Pembahagian kekayaan yang tidak adil berlaku akibat daripada struktur kepimpinan yang mengenyahkan keadilan. Seterusnya, hal ini juga terkesan daripada

pemikiran masyarakat kampung yang sudah terbiasa dengan lambang kepimpinan pemerintahan dan bukannya kepada sikap kepimpinan. Kajian ini menyimpulkan bahawa politik pembangunan dilakukan untuk meraih kemenangan, manakala pembangunan dan kemajuan masyarakat Melayu di Sarawak menjadi pertaruhan.

Kajian-kajian yang telah dilakukan oleh pengkaji pada tahun 2013 dan 2014 merupakan kajian-kajian yang terhampir dengan kajian ini namun tidak menjelaskan pemikiran Abang Yusuf Puteh secara menyeluruh serta terperinci. Kajian-kajian tersebut hanya menjelaskan aspek budaya yang tertentu dan tidak secara komprehensif. Walau bagaimanapun, kajian-kajian yang terhampir ini menjadi garis panduan untuk lebih lanjut. Oleh itu, akibat terkesan daripada kekurangan kajian mengenai pemikiran tokoh terhadap aspek budaya. Maka penyelidikan mengenai pemikiran Abang Yusuf Puteh terhadap budaya masyarakat Melayu di Sarawak perlu dilakukan. Skop penyelidikan hanya terbatas untuk tempoh dari tahun 1985 sehingga 1995. Tema penyelidikan pula difokuskan terhadap aspek pemikiran budaya masyarakat Melayu dan justifikasi terhadapnya akan diperjelaskan selanjutnya.

Kajian yang terhampir ini dapat diteliti menerusi kajian Awg Kasmurie, Arba'iyah Mohd Noor dan Suffian Mansur (2013) yang bertajuk “Adat Melayu Sarawak dan Kesignifikannya dengan Amalan Patriotik”. Dalam kajian ini penulis telah meletakkan aspek pemikiran adat orang Melayu Sarawak sebagai pokok perbincangan secara umum. Oleh itu, kajian di atas mewakili pemikiran terhadap budaya Masyarakat Melayu di Sarawak secara tidak langsung yang meliputi dua zaman pemerintahan, iaitu ketika zaman Brooke (1841-1941) dan Kolonial British (1946-1963). Kajian tersebut hanya menjurus kepada perspektif adat dalam dua zaman, iaitu ketika Regim Brooke dan Kolonial British. Skop, fokus dan tema perbincangan dibataskan kepada aspek adat masyarakat Melayu Sarawak dalam tempoh 1841-1963.

Seterusnya kajian susulan dilakukan mengenai aspek pemikiran tokoh yang dikaji terhadap budaya masyarakat Melayu Sarawak menerusi korpus utama kajian, iaitu *The Malay Mind* (1996) pada tahun 2014. Dalam kajian ini, asas pemikiran budaya tokoh Melayu telah dilakukan terhadap budaya masyarakat Melayu di Sarawak sebagai pokok diskusi.

Kajian juga telah diteruskan dengan tema yang sama bertajuk “Pemikiran Abang Yusuf Puteh terhadap Nilai dan Amalan Orang Melayu Sarawak menerusi *The Malay Mind* (1996)” pada tahun yang sama.¹ Dalam penulisan ini, fokus kajian lebih kepada subtajuk-subtajuk pemikiran tokoh terhadap budaya yang mencengkam dan mengongkong kemajuan masyarakat Melayu Sarawak.

Seperti yang telah dinyatakan sebelum ini, fokus para pengkaji jelas tertumpu kepada pemikiran politik, ekonomi dan sosial. Namun, kajian mengenai aspek pemikiran budaya masyarakat Melayu Sarawak boleh dikatakan terbatas berbanding kajian mengenai aspek yang sama di Semenanjung Malaysia walaupun menyentuh secara umum² untuk melihat perbezaan pemikiran budaya masyarakat Melayu Sarawak antara kedua-dua zaman tersebut. Tambahan pula, Abang Yusuf Puteh telah berkhidmat dalam zaman Regim Brooke dan Kolonial British. Oleh yang demikian, kesan daripada budaya negatif yang diamalkan dan dilakukan oleh masyarakat Melayu Sarawak dapat dikenal pasti oleh beliau dengan lebih dekat dan sahih. Malah, beliau juga dapat melihat dan mengenal pasti sama ada berlaku perubahan ataupun sebaliknya.

Berdasarkan sorotan literatur yang telah dibincangkan, didapati kajian yang menjurus terhadap aspek budaya pemikiran Abang Yusuf Puteh belum diberi perhatian yang sewajarnya. Kekosongan ini ternyata memberi kelebihan kepada kajian ini untuk merungkai hasil-hasil terkini dalam permasalahan besar orang Melayu Sarawak yang membawa kemunduran kepada mereka sejak dari zaman Regim Brooke (1841). Berdasarkan kritikan terhadap kajian-kajian terdahulu dalam aspek pensejarahan pemikiran budaya masyarakat Melayu Sarawak, jelas belum ada kajian dilakukan mengenai pemikiran terhadap budaya masyarakat Melayu Sarawak (1970-1990-an).

¹ Lihat, *The 8th International Conference on Indonesia-Malaysia Relations*, Jointly Organized by University of Lancang Kuning and University Malaya, Pekan Baru, 23-25 September 2014.

² Lihat, Adnan Hj Nawang, *Pemikiran Za'ba Tentang Kemajuan Melayu*, Tesis Ijazah Doktor Falsafah, Jabatan Sejarah, Universiti Malaya, Kuala Lumpur, 1986 dan *Za'ba dan Melayu*, Berita Publishing Sdn. Bhd, Kuala Lumpur, 1998.

Seterusnya dalam aspek perkembangan pensejarahan Sarawak, penyelidikan mengenai aspek pemikiran budaya terus diabaikan. Sungguhpun terdapat beberapa penulisan yang menyentuh mengenai kehidupan budaya masyarakat Melayu di Sarawak secara tidak langsung seperti Hashim Fauzy (2013), Harrison (1964, 1970) serta Mohd Murtadza (1966), namun aspek pemikiran terus dipinggirkan dan hanya menjadi parasit dalam kajian-kajian yang berkenaan. Hal ini menampakkan ketiadaan kajian yang menyentuh secara tepat berkaitan pemikiran seseorang tokoh terhadap budaya masyarakat Melayu Sarawak dan ini bukan setakat lompong, tetapi belum ada kajian yang dilakukan sekaligus memberi ruang untuk kajian ini dilakukan. Penulisan para penyelidik tentang aspek pemikiran terhadap budaya masyarakat Melayu Sarawak seolah-olah tidak kedengaran langsung lantaran dijelaskan secara umum apabila tumpuan lebih kepada aspek-aspek yang biasa, iaitu politik, ekonomi dan sosial.

Objektif

Objektif kajian ini adalah untuk menjelaskan pemikiran Abang Yusuf Puteh terhadap sikap negatif masyarakat Melayu Sarawak berdasarkan karyanya *The Malay Mind* (1996).

Bahan dan Batasan Kajian

Dalam kajian ini, karya Abang Yusuf Puteh, iaitu “The Malay Mind” (1996) dan “River of Dry Tears: The Poor Malay of Sarawak” (1996) akan digunakan sebagai sumber utama. Karya-karya beliau yang lain seperti “The Malay Culture of Sarawak” (1999) dan “Malay Politics & Perabangan” (1999), kajian arkib seperti fail-fail kerajaan dan maklumat-maklumat yang relevan daripada wawancara turut menjadi sumber rujukan untuk mengukuhkan lagi hasil kajian. Penggunaan sumber pada zaman Brooke dan kolonial yang relevan turut menjadi rujukan dalam kajian ini, namun penggunaannya sangat terhad kerana maklumat-maklumat berkaitan tidak banyak tercatat dalam sumber kolonial.

Kajian ini meneliti jangka masa atau tempoh yang bermula pada tahun 1980, bertitik tolak daripada faktor kemunduran masyarakat Melayu Sarawak yang ketara dalam pelbagai bidang jika dibandingkan dengan

kaum-kaum lain, terutamanya masyarakat Melayu di kawasan pesisiran (Fail Kerajaan Negeri 1970-1985). Tahun 1996 adalah sebagai penanda akhir ruang lingkup tempoh kajian kerana Abang Yusuf Puteh hanya mengambil masa 10 tahun sahaja untuk melihat perubahan-perubahan yang mampu dilakukan oleh kepimpinan Melayu dalam memperjuangkan nasib masyarakat Melayu.

Subjek utama yang menjadi fokus kajian ialah pemikiran Abang Yusuf Puteh dengan berlandaskan karya-karya beliau. Oleh itu, subjek yang memerlukan penelitian dan penjelasan kajian, ialah pemikiran Abang Yusuf Puteh terhadap sikap masyarakat Melayu Sarawak. Subjek yang diteliti berdasarkan karya beliau berfokuskan masyarakat di kawasan pedalaman atau pesisir kerana kehidupan mereka terus dihimpit kemiskinan dan jauh daripada pembangunan serta taraf pendidikan yang sangat rendah. Keadaan ini dialami oleh masyarakat di kawasan tersebut sejak berada di bawah cengkaman penjajah Brooke (1841-1941) dan zaman kolonial British (1946-1963) sehinggalah bebas daripada penjajahan.

Kajian ini menggunakan kaedah penyelidikan kepustakaan atau *library research*, penyelidikan arkib, analisis teks dan wawancara. Analisis teks dilakukan dengan menggunakan kaedah tematik. Oleh itu, kajian ini akan merungkai pemikiran Abang Yusuf Puteh dengan membuat penelitian terhadap sikap masyarakat Melayu Sarawak berdasarkan karyanya sebagai sumber, iaitu *The Malay Mind* (1996).

Budaya *Ondor Rarat*: Sikap Masyarakat Melayu Sarawak dari Perspektif Abang Yusuf Puteh

Menurut Abang Yusuf Puteh (1996c), *ondor rarat* ditakrifkan sebagai pemikiran yang terpesong dan lebih cenderung kepada aspek negatif semata-mata. *Ondor rarat* ini menjadi punca kepada kekecamukan pemahaman orang Melayu terhadap sesuatu sikap yang positif. Mereka gagal untuk membezakan kebaikan dan keburukan, malah lebih mengenali kelemahan daripada kekuatan. Abang Yusuf Puteh (1996a) menyifatkan sikap *ondor rarat* orang Melayu Sarawak yang tidak mempunyai pendirian, dibelenggu ketakutan, kekecewaan, kegagalan dan

tidak mempunyai masa depan menyebabkan mereka tidak mampu untuk mencapai perubahan yang lebih membanggakan.

Adunan daripada kesukaran kehidupan dengan anggapan negatif dalam pemikiran telah membawa kepada sikap negatif yang terus mengekalkan kemunduran di kalangan masyarakat Melayu Sarawak. Pemikiran negatif orang-orang Melayu telah melemahkan mereka dalam pelbagai aspek seperti kerohanian, sosial, politik dan ekonomi. Walaupun orang-orang Melayu Sarawak pada hakikatnya menjadikan agama dan adat sebagai asas kehidupan dan pemikiran mereka, namun terkesan daripada sikap *ondor rarat* ini telah melahirkan konflik yang mengganggu sistem kehidupan mereka (Abang Yusuf Puteh, 1996a). Atas kesedaran ini, golongan pemimpin baharu yang bakal menerajui kepimpinan masyarakat Melayu Sarawak terutamanya perlu untuk membawa perubahan, memimpin dengan penuh kejujuran dan menghapuskan sikap negatif yang terus menjadi parasit dalam kehidupan orang Melayu untuk melakukan perubahan yang positif. Saranan turut dilaungkan kepada pucuk kepimpinan Melayu yang ada pada hari ini agar mempunyai wawasan yang jauh untuk membangunkan orang-orang Melayu Sarawak daripada terus dibelenggu sikap negatif ini (Abang Yusuf Puteh, 1996a dan 1996c).

Hasil Dapatan dan Perbincangan

Berdasarkan analisis terhadap budaya *ondor rarat* yang dimanifestasikan oleh amalan sikap negatif di kalangan masyarakat Melayu Sarawak, hasil dapatannya seperti dalam Jadual 1 berikut:

Jadual 1: Budaya *Ondor Rarat*

BUDAYA ONDOR RARAT	SIKAP ONDOR RARAT
Sikap yang mengekang kemajuan minda	<ol style="list-style-type: none">1. Pasrah pada nasib2. Malu tidak bertempat3. Goyah atau tiada pendirian.
	<ol style="list-style-type: none">1. Sikap individualistik2. Sikap riak

Sikap mencerminkan keperibadian yang buruk	3. Sikap materialistik
---	------------------------

Berdasarkan Jadual 1, didapati budaya *ondor rarat* ini terbahagi kepada dua. Pertama, sikap yang mengekang kemajuan minda yang dimanifestasikan oleh sikap pasrah pada nasib, malu tidak bertempat, dan goyah atau tiada pendirian. Kedua, ialah sikap yang mencerminkan keperibadian yang buruk, iaitu sikap individualistik, riak, dan materialistik. Analisis terhadap budaya *ondor rarat* ini akan diperlihatkan dalam perbincangan seterusnya.

Sikap yang Mengekang Kemajuan Minda

Dalam konteks ini, terdapat tiga sikap yang mengekang kemajuan minda yang telah digariskan oleh Abang Yusuf Puteh terhadap masyarakat Melayu Sarawak, iaitu pasrah pada nasib, malu tidak bertempat dan goyah atau tiada pendirian. Sikap-sikap ini lahir sebagai kesan daripada pemikiran negatif yang terus mengawal tindak tanduk mereka untuk berubah ke arah yang lebih baik. Sekiranya tidak wujud kesedaran di kalangan masyarakat Melayu Sarawak, maka sudah pasti kemajuan akan semakin jauh daripada mereka. Walaupun pada hakikatnya terdapat sedikit perubahan, khususnya dalam aspek ekonomi, namun kemajuan ini masih jauh berbeza jika dibandingkan dengan penguasaan ekonomi oleh kaum lain, terutamanya masyarakat Cina. Beliau menyedari bahawa perjuangan yang berterusan dan peranan pihak-pihak tertentu perlu untuk melakukan sesuatu yang boleh memantapkan kedudukan ekonomi dan sosial orang Melayu Sarawak.

Pasrah kepada Nasib

Kejelikan sikap ini di kalangan masyarakat Melayu Sarawak, turut diluahkan oleh pendeta Za'ba (1980) dalam penulisannya. Kekecewaan Za'ba terhadap sikap menyerah diri kepada nasib mengakibatkan orang-orang Melayu lupa untuk berusaha bagi mengubah kehidupan mereka. Nada yang sama turut disajikan oleh Abang Yusuf Puteh tentang sikap orang-orang Melayu di Sarawak, iaitu pasrah kepada nasib. Walaupun

sikap ini sering kali ditegur di kalangan cendekiawan, namun sikap pasrah kepada nasib tetap berterusan dan menjadi pegangan dalam masyarakat Melayu Sarawak. Bahkan orang Melayu Sarawak sering menyalahkan nasib atas kegagalan dan kemiskinan yang dialami. Hal ini bermaksud kemiskinan dan kesukaran hidup yang melanda mereka merupakan nasib yang telah ditentukan oleh takdir. Bagi orang Melayu Sarawak, berusaha bukanlah jalannya, tetapi cukup sekadar menyerahkan diri kepada takdir yang telah ditentukan oleh Allah SWT. Sikap menerima takdir dengan reda merupakan jalan yang terbaik dan perlu diterima seadanya. Mereka juga mempercayai bahawa takdir yang telah tertulis dan ditetapkan hendaklah diterima serta tiada gunanya untuk melakukan sesuatu yang sudah pasti sia-sia, walaupun berusaha sekuat mana sekalipun. Hal ini terjelas dalam Jadual 2 yang berikut:

Jadual 2: Petikan yang merujuk kepada sikap pasrah kepada nasib

Sikap yang Mengekang Kemajuan	Pernyataan Petikan
Pasrah pada nasib	[P]emikiran orang Melayu sangat taksab kepada perkataan takdir, sehinggakan ianya menyekat pandangan mereka dalam kehidupan. Orang Melayu terlalu cepat menyalahkan takdir atau nasib atas kegagalan dan kemiskinan yang mereka alami. Menyalahkan mungkin bukanlah perkataan yang sesuai untuk menggambarkan tetapi mereka seolah-olah telah menerima bahawa nasib yang mereka alami telah ditetapkan dalam kehidupan mereka. (Abang Yusuf Puteh 1996c: 14)

Jika diperhatikan, orang-orang Melayu sering terkeliru dengan hakikat takdir dan nasib. Mereka bertaklid kepada nasib sehingga lupa akan takdir dan ketentuan daripada Allah akan sebab dan musababnya serta hikmah yang berlaku. Akibat daripada iktikad yang membuta tuli ini, mereka tidak mampu untuk melakukan perubahan atau pembaharuan

dalam kehidupan. Anggapan bahawa sesuatu itu telah ditentukan menjadi alasan kepada mereka untuk tidak berusaha setelah mengalami kegagalan. Hakikat kepada iktikad nasib yang menjadi pegangan orang-orang Melayu turut disentuh dan dikritik dengan panjang lebar oleh Za'ba, bahkan turut menjadi manhaj orang-orang Melayu Sarawak dalam kehidupan seharian mereka. Abang Yusuf Puteh turut menegaskan seperti juga Za'ba tentang terpancarnya fahaman mazhab Jabariah yang terkesan daripada iktikad nasib, merobek, merosakkan dan meninggalkan kekeliruan secara berterusan pemikiran masyarakat Melayu secara khasnya. Seperti yang ditegaskan oleh Za'ba (1980), iktikad sedemikian lebih cenderung ke arah menawarkan segala hemah dan cita-cita yang inginkan kemajuan dan tidak perlu berusaha gigih untuk mencapai impian. Ini bermakna iktikad tersebut dengan jelas membunuh keinginan orang-orang Melayu untuk mencapai kemajuan.

Terkesan daripada kekeliruan ini, orang-orang Melayu sering menyamakan takdir dan nasib. Walhal, kedua-duanya mempunyai pengertian yang berbeza sekiranya diperhalusi dan dikaji. Pandangan Za'ba ternyata memberi kesan yang besar kepada Abang Yusuf Puteh dalam berjuang untuk menyedar dan membangunkan minda masyarakat Melayu Sarawak supaya tidak menyerah tanpa berhenti berusaha atau berputus asa. Penegasan ini jelas menerusi firman Allah (Surah ar-Ra'du:12) "Sesungguhnya Allah tidak akan mengubah nasib yang ada pada sesuatu kaum [buruk atau baik] sehinggalah mereka sendiri yang mengubah keadaan yang ada pada diri mereka". Seterusnya, mereka perlu bangkit daripada kesukaran, kemiskinan dan kemunduran yang seolah-olah terus menjadi badi masyarakat Melayu. Menurut Nordi Achie (2006), seandainya Za'ba masih hidup pada masa sekarang, beliau pasti akan menangi nasib malang yang terus menghantui dan membelenggu orang-orang Melayu dewasa ini. Berdasarkan teguran Abang Yusuf Puteh (1996c) kepada sikap ini, beliau ingin menyeru kepada orang-orang Melayu Sarawak supaya terus berusaha untuk mengubah nasib mereka, bukannya semata-mata menyerahkan diri kepada nasib sebagaimana peribahasa Melayu, "kalau tidak dipecahkan ruyung manakan dapat sagunya".

Malu Tidak Bertempat

Di samping itu, Abang Yusuf Puteh (1996c) turut mengkritik sikap malu tidak bertempat masyarakat Melayu Sarawak. Malu untuk mengakui hakikat kemiskinan yang dilalui. Sikap malu yang menebal dalam diri untuk mengakui kesusahan dan kemiskinan dalam kehidupan menyebabkan masyarakat Melayu Sarawak sukar berubah untuk mencapai kemajuan. Ketiadaan usaha terkesan daripada sikap malu yang tidak bertempat telah membawa kepada terbantutnya pembangunan diri dan keluarga untuk mencapai kemajuan serta kesenangan hidup. Sikap malu tidak bertempat ini juga lantas menyukarkan perkembangan minda dalam diri mereka. Abang Yusuf Puteh mengkritik hebat sikap malu tidak bertempat ini kerana akan melahirkan sikap negatif yang lain seperti hipokrit dalam kehidupan mereka. Bahkan sikap ini juga tidak mendatangkan keuntungan atau manfaat, sebaliknya hanya mendatangkan kemudaratan. Keadaan ini dinyatakan oleh beliau seperti dalam Jadual 3 berikut:

Jadual 3: Petikan yang merujuk kepada sikap malu tidak bertempat

Sikap yang Mengekang Kemajuan	Pernyataan petikan
Malu tidak bertempat	[O]rang Melayu kebiasaanya tidak menyatakan apa yang sepatutnya dalam pemikiran mereka, dan mendiamkan tentang masalah dan perancangan mereka. Sekiranya ditanya kepada orang Melayu, bagaimana keadaannya, jawapannya akan sentiasa bagus atau baik diikuti lafaz alhamdulillah. Orang Melayu kebiasaanya malu untuk dikenali sebagai miskin. Sekiranya ditanya, adakah dia mempunyai masalah?. Maka jawapannya hanya dengan menggelengkan kepala. Dia tidak akan bersuara. Lidahnya melakukan penipuan kepada pemikirannya (Abang Yusuf Puteh 1996c: 32).

Hakikat kehidupan orang-orang Melayu Sarawak mempunyai sikap malu tidak bertempat memaksa mereka untuk berlagak seperti orang lain. Hal ini dinyatakan Abang Yusuf Puteh (1996a), tentang sepasang suami isteri yang berniaga kecil-kecilan di kedai milik seorang Cina dan mampu memperoleh pendapatan untuk menyara keluarga. Beliau berasa gembira melihat perkembangan perniagaan dan pengurusan mereka. Walau bagaimanapun, yang menjadi kerisauan beliau ialah hasil daripada pendapatan tersebut kebanyakannya dihabiskan oleh isteri untuk berbelanja seperti membeli pakaian yang mahal-mahal untuk menunjukkan kemampuannya. Terpancar daripada kerisauan Abang Yusuf Puteh (1996a) sehinggakan beliau membuat teguran atas sikap orang Melayu sedemikian, akhirnya akan terus-menerus mewarisi kemunduran dan kemiskinan kepada generasi mereka yang seterusnya.

Goyah atau Tiada Pendirian

Sikap goyah atau tiada pendirian ini terus menjadi pegangan masyarakat Melayu Sarawak sejak dulu lagi. Sikap yang tidak mempunyai pendirian ini menyebabkan pemikiran mereka menjadi statik dan tidak berusaha untuk melakukan perubahan apatah lagi untuk mencipta kemajuan. Keadaan ini berlaku di kalangan masyarakat Melayu Sarawak disebabkan oleh dua faktor seperti Jadual 4 berikut:

Jadual 4: Petikan yang merujuk kepada sikap goyah atau tiada pendirian

Sikap yang Mengekang Kemajuan	Pernyataan petikan
Goyah atau tiada pendirian	[P]ertama, generasi yang tidak terdedah iaitu pengasingan, terpenjara daripada mengetahui dunia luar seperti perpatah katak di bawah tempurung. Sistem pengangkutan yang sangat terhad. Penduduk luar bandar seperti Kalaka terasing daripada dunia luar. Jalan untuk keluar ke tempat lain seperti ke Kuching, Miri, Sibuan dan bandar yang lain hanya menggunakan jalan atau pengangkutan laut atau sungai. Mereka terlalu jauh, terasing,

dan termasuklah pemikiran mereka. Keduanya, peraturan yang mencengkam pemikiran mereka oleh pihak berkuasa dan perasaan yang penuh ketakutan yang ditanam dalam diri oleh ahli agama terhadap Pencipta (Abang Yusuf Puteh 1996c: 47).

Atas faktor-faktor inilah maka Abang Yusuf Puteh menegur dengan tegas sikap tiada pendirian masyarakat Melayu Sarawak. Akibat daripada pengasingan, jauh dari dunia luar telah mengakibatkan pemikiran masyarakat Melayu Sarawak sukar untuk menerima perubahan dan takut untuk melakukan perubahan. Sikap ini membawa kepada kesukaran di kalangan masyarakat Melayu Sarawak untuk membuat transformasi minda.

Hal ini berlaku bertitik-tolak daripada tindakan kerajaan British melaksanakan undang-undang bagi menjamin keselamatan kerajaan ketika penentangan yang berleluasa terhadap penyerahan Sarawak. Kemunculan golongan anti-penyERAHAN (anti-cession) merupakan satu ancaman kepada ketenteraman penguasaan Koloni British di Sarawak. Oleh yang demikian, pekeling No.9/1946 diwujudkan dengan tujuan untuk menakut-nakutkan masyarakat, terutamanya kakitangan kerajaan supaya tidak terlibat dalam usaha menentang penyerahan Sarawak yang telah ditandatangani oleh C.W Dawson, Ketua Setiausaha Kerajaan koloni Sarawak pada 10 Disember 1946 (Chang Pat Foh, 1997). Hasilnya telah membawa kepada munculnya sikap goyah atau tiada pendirian di kalangan mereka.

Selain itu peristiwa pembunuhan Gabenor Sarawak yang kedua, iaitu Duncan Stewart pada 3 Disember 1946, telah menyebabkan kerajaan British ketika itu memberi tekanan yang lebih hebat kepada penentang-penentang dengan memberikan hukuman yang berat kepada sesiapa yang terlibat dalam peristiwa pembunuhan yang berlaku di SibU. Penangkapan ahli-ahli Rukun 13 dan hukuman gantung sampai mati dijatuhkan kepada Rosli Dhoby, Morshidi Sidek, Awang Rambli Amit serta Bujang Suntong (Sarawak Tribune, 11 Februari 1950, Sarawak Tribune, 13,14, 15 & 16 Februari 1950) telah memberi impak kepada pendirian masyarakat

Melayu Sarawak. Kesannya, peristiwa ini telah menimbulkan ketakutan di kalangan mereka untuk melakukan penentangan. Elemen ini ternyata berjaya mengekalkan sikap goyah atau tiada pendirian dalam diri orang-orang Melayu Sarawak.

Sikap yang Mencerminkan Keperibadian yang Buruk

Berdasarkan buku *The Malay Mind* (1996), Abang Yusuf Puteh juga mengkritik sikap negatif yang menggambarkan keperibadian yang buruk. Bagi beliau, sikap negatif ini memberi kesan terhadap keperibadian, akhlak dan kehidupan orang Melayu Sarawak. Terdapat tiga sikap negatif yang menggambarkan keperibadian buruk di kalangan orang Melayu Sarawak, iaitu **individualistik**, **riak** dan **materialistik**.

Sikap Individualistik

Pemikiran budaya yang diketengahkan oleh Abang Yusuf Puteh dalam penulisannya ialah nilai taat di kalangan masyarakat Melayu di Sarawak sebagai salah satu aspek yang diamalkan dalam kehidupan masyarakat. Ini menunjukkan bahawa nilai taat ataupun setia menjadi ciri budaya yang penting di kalangan masyarakat Melayu Sarawak yang telah diamalkan sejak zaman-berzaman. Walau bagaimanapun, perkara yang menimbulkan keresahan beliau adalah hilangnya nilai taat di kalangan masyarakat Melayu akibat pengaruh mementingkan diri sendiri. Dengan jelasnya beliau menegaskan bahawa sikap individualistik ini mengakibatkan nilai persahabatan dapat dibeli dengan wang ringgit dan kekuasaan seperti terkandung dalam Jadual 5 berikut:

Jadual 5: Petikan yang merujuk kepada sikap individualistik

Sikap yang Mencerminkan Keperibadian buruk	Pernyataan petikan
---	---------------------------

Sikap individualistik	[P]ersahabatan dahulu, mempunyai ketegaran dalam bentuk dan bahannya, yang berakar umbi dalam nilai-nilai moral. Namun, kini dengan pelbagai bentuk politik yang merosakkan pemikiran dan hati mereka, kesetiaan dalam persahabatan pula mempunyai tanda harganya sendiri. Seandainya anda mempunyai kuasa dan kekayaan maka anda adalah sahabatku (Abang Yusuf Puteh 1996c: 20).
-----------------------	---

Sejarah membuktikan sikap individualistik ini telah wujud di kalangan masyarakat Melayu Sarawak. Antaranya adalah persetujuan yang diberikan oleh pemimpin-pemimpin Melayu untuk menyerahkan Sarawak kepada koloni British. Sikap ini turut dinyatakan oleh A.T Othman dalam Utusan Sarawak pada 27 Disember 1951, iaitu:

“berperangai yang sangat rendah yang hanya dilakukan oleh orang yang rendah budi dan tidak berjiwa bebas... si-pengampu berdaya upaya mengambil muka menonjolkan kejujuran-nya serta dengan tenang sahaja menyerah apa saja yang ada pada diri-nya sehingga dengan tidak disedari-nya dengan perbuatannya itu menjatohkan meruahnya”.

Sikap Riak

Abang Yusuf Puteh juga menjelaskan ucapan terima kasih tidak wujud dalam kesusasteraan Melayu purba. Pemerhatian yang dilakukan terhadap kehidupan penduduk di kampung mendapati ungkapan tersebut hanya wujud akibat pengaruh yang diterima daripada luar, terutamanya masyarakat Melayu di kawasan bandar. Walau bagaimanapun keadaan ini tidak berlaku di kawasan kampung Melayu tradisional. Masyarakat tradisi kampung Melayu tidak mengekspresiasikan ucapan terima kasih, tetapi

hanya melahirkan penghargaan terima kasih tersebut melalui lenggok badan dan ucapan syukur kepada Allah. Sikap riak ternyata terlalu jauh dari kehidupan mereka. Lihat dalam Jadual 6 berikut:

Jadual 6: Petikan yang merujuk kepada sikap Riak

Sikap yang Mencerminkan Keperibadian buruk	Pernyataan petikan
Sikap riak	[V]ersi arwah ayah dalam menzahirkan terima kasih apabila diberikan sesuatu; pertama, dia akan bersalaman dengan kedua-dua tangannya, ini bermakna menunjukkan penerimaan. Kedua, dengan mencium pemberian tersebut terutamanya sesuatu yang kecil dan ringan seperti wang. Ketiga, pemberian tersebut akan turun dari kepala turun ke hati. Dan akhirnya, dia akan mengucapkan syukur Alhamdulillah. Saya sendiri (Abang Yusuf Puteh), jarang mendengar arwah mengucapkan ungkapan terima kasih. Senyuman di wajahnya menampakkan sebuah penghargaan dan syukur, gembira dan berterima kasih (Abang Yusuf Puteh 1996c: 22-23).

Begitu indahny ungkapan terima kasih, diberikan dalam bentuk tradisi Melayu Sarawak yang lama. Bukan sekadar berterima kasih, tetapi turut juga menzahirkan rasa syukur atas rezeki yang diperoleh, di samping mengeratkan lagi ikatan kasih serta sayang di antara pemberi dan penerima. Apa yang menjadi kerisauan beliau adalah apabila munculnya ungkapan terima kasih yang mengaplikasikan budaya dan cara masyarakat barat untuk menyampaikan ucapan. Beliau berpendapat, hal ini bertentangan dan tidak ada dalam budaya Melayu yang mementingkan keikhlasan dan kesyukuran. Beliau dengan tegas menyatakan bahawa:

“menjadi satu budaya, misalnya, dengan menghantar ucapan terima kasih melalui kad, fax, dan lebih teruk dengan memuatkan satu muka surat penuh dalam iklan semata-mata untuk menyampaikan ucapan terima kasih dalam akhbar tempatan atau nasional, dan diulang untuk beberapa hari. Ini bukan cara orang Melayu dan pembaziran wang berlaku, secara terang-terangan ingin menonjolkan diri sendiri” (Abang Yusuf Puteh 1996c).

Masyarakat Melayu yang mula kehilangan identiti diri mereka ternyata berbangga dengan budaya luar demi menunjukkan kemampuan dan kemewahan kehidupan sendiri. Keperibadian ini ternyata berbeza dengan sikap masyarakat Melayu zaman dahulu yang mementingkan keikhlasan dan kejujuran serta bersyukur dengan rezeki yang diberikan. Bagi Abang Yusuf Puteh, perasaan hormat dan sayang melalui cara serta bentuk sebegini tidak boleh diterima sebagai seorang anak Melayu yang berpegang kepada budaya yang luhur. Sikap sebegini jelas mencitra dan mencerminkan keperibadian yang tenat di kalangan masyarakat Melayu. Keadaan ini menjadikan kemajuan dan kejayaan sukar untuk diraih serta terus berada pada takuk lama.

Seterusnya sikap yang turut memprojeksikan sikap riak di kalangan masyarakat Melayu Sarawak yang dijelaskan Abang Yusuf Puteh adalah menempelak sikap riak orang Melayu yang sebenarnya menunjuk-nunjuk kebolehan mereka seperti dalam majlis atau kenduri. Seseorang itu akan membaca doa yang sangat panjang ketika majlis yang dihadiri oleh ramai orang, tetapi hanya akan membaca doa yang pendek ketika bersama-sama dengan keluarga. Hal ini amat jelas menggambarkan satu penipuan kepada diri sendiri dan masyarakat, selain menonjolkan sikap riak.

Sikap Materialistik

Kesusahan yang dialami telah memberikan tekanan kepada masyarakat Melayu Sarawak sehingga mereka mencari jalan keluar secara mudah. Akibatnya ada di kalangan mereka yang tersilap langkah dengan menjualkan tanah pusaka kepada orang Cina semata-mata untuk mendapatkan wang. Keadaan ini telah mendapat kritikan daripada orang-orang Melayu Sarawak yang mempunyai kesedaran tentang kepentingan anak bangsanya seperti yang ditegaskan oleh *Pena Sarawak* (Utusan Sarawak, bertarikh 5 Julai 1956). Sikap ini turut diberi perhatian oleh Abang Yusuf Puteh berdasarkan pengamatan beliau terhadap kehidupan masyarakat Melayu Sarawak. Hal ini digambarkan oleh beliau seperti di dalam Jadual 7 berikut:

Jadual 7: Petikan yang merujuk kepada sikap materialistik

Sikap yang Mencerminkan Keperibadian buruk	Pernyataan petikan
Sikap materialistik	[A]khirnya, pemikiran Melayu di kawasan pedalaman telah dirosakkan dengan kebendaan. Segala-galanya mempunyai harga terutamanya undi mereka. Mereka yang berkempen mesti dibayar. Budak pejabat pun mengharapkan bayaran daripada ketuanya walau pun sekadar meletakkan fail di tempatnya. Semuanya adalah wang di kawasan bandar terutamanya sesiapa yang membawakan sebatang pen dan membuka fail, tetapi masyarakat di kawasan luar bandar mereka terus berjuang untuk dapatkan wang seperti nenek moyang mereka dahulu. Bagi mereka pilihan raya adalah pesta, peluang dan wang atas setiap kertas undi (Abang Yusuf Puteh, 1996c: 29-30).

Tafsiran Abang Yusuf Puteh dalam petikan di atas jelas menunjukkan bahawa sikap materialistik menjadi kegilaan dan melingkari kehidupan sosial masyarakat Melayu. Aspek kebendaan mula diangkat menjadi raja dalam kehidupan, berpaksi kepada sesiapa sahaja yang menaburkan wang ringgit pasti akan diserahkan segala kepercayaan. Lanjutan daripada itu, orang-orang Melayu terkongkong untuk mencapai kemajuan kerana kedaifan dan kemunduran terus mengikat kuat kehidupan seharian mereka. Terkesan daripada sikap materialistik, ketamakan terus bermaharaja lela dalam mendepani masa depan sendiri. Daripada sikap ini juga telah menyebabkan rasuah turut dihalalkan demi kekayaan yang tidak seberapa. Tindakan ini dengan jelas memperlihatkan kerosakan yang hebat kepada pemikiran dan spiritual orang-orang Melayu. Dengan ini secara pastinya kemajuan akan terus menjauhi mereka. Abang Yusuf Puteh melaungkan dengan tegas dan berani melalui tintanya yang ditunjukkan dalam Jadual 8, iaitu:

Jadual 8: Petikan yang merujuk kepada sikap materialistik

Sikap yang Mencerminkan Keperibadian buruk	Pernyataan petikan
Materialistik	[R]asuah dalam apa jua bentuk adalah kejahatan terutamanya menghambakan pemikiran dan menjatuhkan darjah kerohanian. (Abang Yusuf Puteh 1996c: 30).

Hakikatnya, sikap masyarakat Melayu Sarawak yang begitu mementingkan materialistik ini telah ditegur sejak dahulu lagi dengan penuh kesedaran oleh beberapa golongan masyarakat Melayu intelektual. Ini sebagaimana yang dinyatakan, iaitu:

“Di-masa yang lepas tadi orang2 Melayu telah berfikir kalau dapat hidup sahaja chukuplah, fikiran seperti itulah menyebabkan kealpaan kerana kemewahan yang senang di-dapati. Inilah dia yang menjadi puncha tabiat orang2 kita Melayu sekarang ini keadaan yang demikian boleh di-

katakan senang di-masa lampau tetapi susah di-zaman tamadun ini. Inilah yang di-katakan senang dahulu susah kemudian.” (Utusan Sarawak, bertarikh 13 April 1961)

Kesimpulan

Secara kesimpulannya, budaya *ondor rarat* memberikan impak yang signifikan sehingga membawa kepada kemunduran dalam kehidupan masyarakat Melayu Sarawak. Sikap negatif yang lahir akibat daripada pengamalan budaya *ondor rarat* ini telah mengakibatkan kemiskinan dan mereka ketinggalan dalam arus kemajuan. Oleh yang demikian, Abang Yusuf Puteh telah bangkit mengkritik pengamalan budaya ini dengan harapan masyarakat Melayu Sarawak dapat membuat transformasi minda dan tidak terus dibelenggu oleh sikap atau budaya negatif ini. Walau bagaimanapun, peranan pemerintah dan pemimpin memberi kesan yang besar dalam mengukuhkan sikap negatif ini demi kepentingan masing-masing. Sikap-sikap negatif yang lahir dari budaya *ondor rarat* ini telah mengheret orang-orang Melayu Sarawak, kepada kemunduran dan kemiskinan. Hal ini disebabkan oleh kehidupan masyarakat Melayu Sarawak, terutamanya orang Melayu di kawasan luar bandar yang kurang berpendidikan dan sikap serta peranan golongan pemimpin yang tidak efektif.

Sikap negatif ini telah menyukarkan mereka melakukan perubahan yang bermakna apabila konflik di antara mereka berlaku sama ada dalam komuniti ataupun konflik dalaman individu. Oleh itu, golongan tertentu sudah pastinya akan mengambil kesempatan dengan menanggung di air yang keruh. Abang Yusuf Puteh dalam pada itu menyarankan peranan yang penting perlu dimainkan oleh golongan pemimpin Melayu, terutamanya dalam memberi kesedaran kepada masyarakat Melayu. Di samping itu, aspek pendidikan perlu dipertingkatkan agar kekusutan yang melanda masyarakat Melayu Sarawak akibat sikap negatif ini mampu dikikis dan dibersihkan dari diri mereka.

Oleh yang demikian, sikap negatif yang boleh memundurkan masyarakat perlu diubah demi kemajuan orang Melayu Sarawak. Perubahan sikap ke arah yang lebih positif mampu untuk membawa satu

dimensi baru dalam membentuk jati diri dan semangat setia kawan di kalangan mereka. Seterusnya, sikap bersatu hati untuk mengembalikan kegemilangan orang-orang Melayu dalam aspek politik, ekonomi dan sosial seperti sebelum penguasaan regim Brooke di Tanah Sarawak perlu dilakukan.

Ringkasnya, dapatlah dinyatakan bahawa kritikan Abang Yusuf Puteh terhadap budaya *ondor rarat* orang Melayu Sarawak ini adalah berdasarkan realiti ketika berada dalam perkhidmatan awam sebagai kakitangan kerajaan, menjadi ahli politik (1987-1991) dan lebih-lebih lagi setelah meninggalkan dunia politik apabila tidak mempertahankan kerusi Dewan Undangan Negeri Kalaka, ketika Pilihan Raya Umum Negeri Sarawak pada tahun 1991. Pemerhatian yang dilakukan selama 10 tahun sejak bersara daripada kerajaan negeri pada tahun 1985 telah banyak memberi input penting dan berguna dalam memahami sikap orang Melayu Sarawak yang perlu dibuang supaya mereka mampu mengecapi kejayaan serta kemajuan untuk generasi pada masa yang akan datang.

Rujukan

Al-Quran, ayat 12 surah ar-Ra'du.

Abang Yusuf Puteh. (1996a). *River of Dry Tears: The Poor Malays of Sarawak*, Kuching: Shobra Publications Sdn Bhd.

Abang Yusuf Puteh. (1996b). *The Malay Culture of Sarawak*, Kuching: Shobra Publications Sdn Bhd.

Abang Yusuf Puteh. (1996c). *The Malay Mind*, Kuching: Shobra Publication Sdn Bhd.

Abang Yusuf Puteh. (1964). *Beberapa Segi Adat Perkahwinan Orang Melayu Sarawak*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

Abang Yusuf Puteh. (2008). *Beberapa Segi Adat Perkahwinan Orang Melayu Sarawak*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

- Abdul Razak Abdul Kadir. (2007). *Dato Sri Anis bin Abot: Pemikiran dan Sumbangannya Dalam Institusi Islam Negeri Sarawak*, Kuching: Majlis Islam Sarawak.
- Awang Hasmadi Awang Mois. (1998). "Adat Melayu Sarawak". *Dalam Abdul Latif Abu Bakar (Ed), Adat Melayu Serumpun: Adat Bersendi Syarak, Syarak Bersendi Kitabullah*, Kuala Lumpur: Penerbit Universiti Malaya.
- Awang Hepeni Awang Ongget. (1990/1991). *Sejarah Perkembangan Ekonomi Negeri Sarawak Pada Zaman Pemerintahan Kolonial British (1946-1963) dan Tahap -Tahap Awal Selepas Kemerdekaan (1963-1970)*, Ijazah Sarjana Muda Sastera (Kepujian), Jabatan Sejarah, Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Awg Kasmurie, Arba'iyah Mohd Noor & Suffian Mansor. (2014). "Pemikiran Abang Yusuf Puteh Terhadap Budaya Masyarakat Melayu Sarawak Menerusi The Malay Mind 1996". *International Conference in Commemoration of the 50th Anniversary of the Department of Malay Indonesia Studies*, Korea: Hankuk University of Foreign Studies, hlm. 500-507.
- Azri Nor Abdul Rahman. (1998). *Poverty In Sarawak*, Tesis Sarjana Sastera, Brunei: Universiti Brunei Darussalam.
- Brooke, M. (1986). *My Life in Sarawak*, United Kingdom: Oxford University Press.
- Chang Pat Foh. (1997). *Heroes of The Land of Hornbill*, Kuching: Lee Ming Press Company.
- Chu Chi Hung. (1974). *Minority Representative in the Malaysian Legislature*, Ph.D., Thesis, University of Kentucky.
- Dayang Nuralam Awang Raini. (1996/1997). *Ikhwan Zaini : Satu Kajian Tentang Perjuangan dan Pemikiran Politik*, Latihan Ilmiah, Sarjana Muda, Jabatan Sejarah, Kuala Lumpur: Universiti Malaya.

- Dayang Nuralam Awang Raini. (2001). *Ikhwan Zaini: Pejuang Perpaduan*, Kuching: Persatuan Sejarah Malaysia Cawangan Sarawak.
- Faisal S. Hazis. (2012). *Domination and Contestation: Muslim Bumiputera Politics In Sarawak*, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies.
- Habib Bughiba Mohammad Bustamam. (2011). *Limbang Wilayah Tuntutan Kerajaan Brunei, 1890-1976*, Tesis Sarjana, Jabatan Sejarah, Kuala Lumpur: Universiti Malaya.
- Harrison, T. (1964). "The Malays of Southwest Sarawak Before Malaysia", *The Sarawak Museum Journal, Kuching Vol.11*.
- Harrison, T. (1970). *The Malays of Southwest Sarawak Before Malaysia: A Socio Ecological Survey*, London: Macmillan.
- Hashim Fauzy Yaacob. (2013). *Kedudukan Orang Melayu Sarawak di Bawah Penjajahan British 1946-1963*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Ishikawa, N. (1998). *Between Frontier: The Formation and Marginalization of a Borderland Malay Community in Southwestern Sarawak, Malaysia, 1870s-1990s*. New York: The City University of New York.
- Lockard, C.A. (1987). *From Kampung to City : A Social History of Kuching, Malaysia 1820-1970*, Ohio University, Monographs in International Studies, Southeast Asia Series, No.75.
- Mohammed Yusof Shibli. (1950). "The Descent of Some Kuching Malays", *Sarawak Museum Journal, V : 2*, hlm. 262-264.
- Mohd Murtadza Hj. Daud. Mac (1966). "Kepercayaan Karut di Kalangan Orang Melayu dan tafsiran dari Segi Agama dan Masyarakat", *The Sarawak Gazette*, Kuching, Mac 1966, hlm. 154.
- Muhammad Rakawi Yusuf. (1987). *Melati Sarawak (1932)*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

Noakes, J.L. (1954). *Malays of Sarawak, Awaken! A plan for The Reconstruction of Malay Economy and Culture*, Kuching: Sarawak Co-Operative Development Department.

Nordi Achie. (1999). "Pemikiran Rakawi Yusuf dengan Rujukan Khusus Terhadap Novel Melati Sarawak, 1932", *Jurnal Sejarah*, No.7, hlm. 81 -120

Nordi Achie. (2003). "Pemikiran Ahmad Syawal Abdul Hamid Terhadap Kepimpinan dan Kemajuan Melayu dengan Rujukan Kepada Hikayat Panglima Nikosa, 1876", *Jurnal Purba*, Bil. 22, hlm. 68-100.

Nordi Achie. (2006). *Pemikiran Za'ba dalam Falsafah Takdir (1932)*, Kota Kinabalu: Penerbit Universiti Malaysia Sabah.

Page, Michael. (1968). *Some Malay Customs and Ceremonies*, Kuching: Borneo Literature Bureau.

Pringle, R. 1970. *The Rajah and Rebels: The Ibans of Under Brooke Rule, 1841-1941*, London: MacMillan.

Zainal Abidin bin Ahmad. (1980). *Falsafah Takdir*, Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

Sarawak Tribune, 11 Februari 1950

Sarawak Tribune, 13 Februari 1950

Sarawak Tribune, 14 Februari 1950

Sarawak Tribune, 15 Februari 1950

Sarawak Tribune, 16 Februari 1950

Utusan Sarawak, 27 Disember 1951

Utusan Sarawak, 5 Julai 1956

Utusan Sarawak, 13 April 1961

Temubual

Tan Sri Datuk Seri Abang Ahmad Urai bin Datu Hakim Abang Haji Mohiden di kediamannya Jalan Muda Hasyim, Satok, Kuching, Sarawak pada 09 Januari 2014.